

МОНІТОРИНГ ПОРУШЕНЬ ЦИФРОВИХ ПРАВ

Підсумковий аналітичний звіт

Період - травень - вересень 2019 року

Моніторинг порушення цифрових прав здійснювався ГО “Платформа прав людини” протягом п’яти місяців і тривав з 1 травня по 30 вересня 2019 року. Він проводився відповідно до розробленої експертами ППЛ у співпраці з членами Коаліції “За вільний Інтернет” Методології¹ з метою виявлення порушень цифрових прав в Україні та визначення їх кількісних і якісних характеристик.

В результаті проведеної роботи експертами ГО “Платформа прав людини” за звітний період виявлено наступні порушення цифрових прав.

I. Порушення цифрових прав загального характеру (порушення, які мають вплив на необмежене коло осіб).

1. Доступ до Інтернету.

- 1) Протягом травня- вересня 2019 року здійснювалось блокування **240 веб-сайтів** на підставі **двох** Указів Президента України від 15 травня 2017 року² та від 14 травня 2018 року³, на що зверталась увага у всіх щомісячних аналітичних звітах за результатами Моніторингу порушень цифрових прав в Україні⁴. Офіційний вид санкції по відношенню до сайтів було сформульовано, як «блокування інтернет-провайдерами доступу до інтернет-ресурсів, у тому числі до їх субдоменів». Із посиланням на зазначені нормативно-правові акти Служба безпеки України розсилала провайдерам переліки веб-сайтів з вимогами заблокувати до них доступ користувачам Інтернет⁵. Зазначені санкції застосовано на 3 роки.

¹<https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F-.pdf>

²<https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>

³<https://www.president.gov.ua/documents/1262018-24150>

⁴<https://www.ppl.org.ua/monitoring/monitoring-cifrovix-prav>

⁵<https://www.unian.ua/politics/10187052-v-ukrajini-zablokuyut-shche-180-saytiv-spisok.html>

Коаліцією «За вільний Інтернет» було підготовлено і опубліковано юридичний аналіз Указу Президента України 2018-го року, висновки якого, в переважній більшості, є релевантними і до першого Указу⁶.

Серед основних:

- санкція, як спосіб обмеження прав і свобод людини не відповідає конституційним стандартам і вимогам і є проявом необмеженої дискреції державної влади;
- секторальний характер санкції для введення в дію потребує позитивного голосування у Верховній Раді України;
- механізм в частині блокування сайтів не відповідає національному законодавству та порушує основні конституційні права громадян;
- практика блокування сотень веб-сайтів в спосіб, який застосовано владою, не відповідає критерію «передбачено законом» в розумінні міжнародно-правових договорів та практики Європейського суду з прав людини;
- таке блокування не відповідає критерію «необхідності в демократичному суспільстві», є непропорційним визначеній законній меті.

Зазначені порушення цифрових прав мають загальний характер, оскільки поширюються на необмежене коло осіб, та носять триваючий характер. Жодних покращень ситуації у зазначений звітний період не відбулось.

- 2) Починаючи з кінця липня по вересень 2019 включно здійснюється блокування **17 інформаційних веб-сайтів** на підставі ухвали Печерського районного суду м. Києва у справі № 757/38387/19-к про накладення арешту на «майнові права інтелектуальної власності, які виникають у користувачів мережі Інтернет» при використанні зазначених веб-ресурсів (вказану ухвалу прийнято у межах кримінального провадження), на що вже зверталась увага у попередніх звітах⁷. Цією ухвалою низку великих українських Інтернет-провайдерів зобов'язано закрити доступ до таких веб-сайтів: <http://go338.top>; <https://trident-ua.info>; <https://enigma.ua>; <https://blogs.korrespondent.net>; <https://seychas.press>; <https://netadvocate.org>; <https://compromate.ws>; <https://sled-net-ua>; <https://ua-24.com>; <https://moscow-post.press>; <https://novindoosh.com>; <https://stalker-world.net>; <http://rospress.press>; <https://informer.news>; <https://ustav.press>; <https://ukrpress.info>.

Апеляційний розгляд справи систематично відкладається (протягом 4-х судових засідань справу так і не розпочали розглядати). Весь цей час сайти не можуть нормально працювати, поширювати інформацію і втрачають свою аудиторію.

⁶ <https://www.ppl.org.ua/yuridichnij-analiz-ukazu-prezidenta-pro-blokuvannya-sajtiv.html>

⁷ <https://www.ppl.org.ua/monitoring/monitoring-cifrovix-prav>

- 3) Аналогічне блокування веб-сайту <https://vilkov.com> мало місце на підставі ухвали слідчого судді Святошинського районного суду міста Києва⁸.

Порушення цифрових прав полягають у тому, що суди у межах кримінальних проваджень з метою блокування веб-сайтів приймають рішення про накладення арешту на “майнові права інтелектуальної власності, які виникають у користувачів мережі Інтернет”.

Зазначена правова підстава є надуманою і не ґрунтується на законі, оскільки майнові права інтелектуальної власності виникають лише у авторів (творців), їх спадкоємців та осіб яким автори (творці) чи їх спадкоємці передали свої майнові права інтелектуальної власності на підставі договору (який як правило повинен мати письмову форму та відповідати вимогам закону). Користувачі сайтів не відносяться до жодної з наведених категорій осіб. Крім того, зазначені так звані “майнові права інтелектуальної власності” не відносяться до речей, на які можна накладати арешт у межах кримінального провадження відповідно до вимог КПК України.

Таким чином, протягом звітного періоду на підставі судових ухвал із порушенням вимог законодавства України та міжнародних стандартів у галузі свободи слова **заблоковано 18 веб-сайтів**.

- 4) Блокування інших веб-ресурсів, як то: блокування соціальною мережею “Фейсбук” пабліку «Мова»⁹ (найбільший паблік про українську мову), який мав близько 520 тисяч підписників, а також фейсбук-сторінки вінницького сайту VinMedia¹⁰.

Таким чином, у звітний період на підконтрольній Уряду України території зафіксовано **6 порушень** цифрових прав загального характеру у вигляді обмеження доступу до Інтернету, які **стосуються 260 веб-ресурсів**.

Окремо звертаємо увагу на те, що порушення цифрових прав загального характеру було зафіксовано на тимчасово непідконтрольних територіях Сходу України¹¹. За результатами проведеного Лабораторією цифрової безпеки дослідження сотні веб-сайтів блокуються для користувачів зазначених територій невідомо ким, на підставі яких нормативно-правових актів і в якому порядку. Мало місце також блокування Федеральною службою РФ з нагляду в сфері масових комунікацій і зв'язку (Роскомнагляд) сайту міжнародної волонтерської

⁸ <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site%2Findex&pg=99&id=1759&language=uk&fbclid=IwAR231IHho75Oqp fDjQULMrXAdTBfqUjjqmwLzPtBNtT0IFjhz1Ug07I2iW0>

⁹ https://ms.detector.media/web/social/feysbuk_zablokuvav_naybilshiy_pablik_pro_ukrainsku_movu/

¹⁰ <https://vinmedia.com.ua/posts/facebook-zablokuvav-sait-vinmedia-cherez-ataku-botiv>

¹¹ Згідно методології зазначені факти не включаються в результати, але такі випадки, особливо стосовно порушень загального характеру відобразатимуться у звітах.

розвідувальної спільноти InformNapalm¹², яка займається OSINT-розслідуваннями, а також обмеження доступу до сайта української платформи для блогерів Enigma.ua¹³.

2. Інтернет і виборчий процес.

Протягом звітнього періоду у Єдиному державному реєстрі судових рішень оприлюднено **16 (шістнадцять)** рішень у справах, які стосуються порушення обмежень щодо ведення передвиборної агітації. Всі вони пов'язані із поширенням користувачами соціальної мережі «Фейсбук» фотографій бюлетеня із результатами свого волевиявлення в той час, коли ще тривало голосування на виборчих дільницях.

Вони демонструють, що практика поширення результатів особистого голосування з ознаками порушення таємниці голосування через соціальні мережі набуває популярності, що несе загрози для права на вільні вибори.

Окрім того, експертами Платформи прав людини зафіксовано 1 (одне) порушення з боку засобів масової інформації правил інформування та проведення передвиборної агітації під час виборів. Зокрема, повідомлялось, що низка рівненських ЗМІ оприлюднювала так звані результати соціопитувань, які, не містили необхідної інформації, передбаченої законом, і мали ознаки недостовірності та маніпулятивності, а також замовності на користь окремих політиків.

Ще 2 (два) порушення цифрових прав, пов'язаних із виборами, стосувались створення фейкових сторінок та акаунтів (зокрема, фейкової сторінки КМІСу, на якій оприлюднювалась інформація про дослідження в різних округах, а також фейкового акаунту одного з кандидатів у народні депутати через який поширювалась інформація, що має ознаки підкupu виборців).

Таким чином, за п'ять місяців моніторингу виявлено **19 (дев'ятнадцять) фактів порушення цифрових прав, пов'язаних із виборчим процесом.**

II. Порушення цифрових прав індивідуального характеру (порушення, які стосуються окремих осіб і не мають безпосереднього впливу на широку аудиторію).

1. Порушення права на свободу вираження поглядів

Протягом п'яти місяців моніторингу виявлено факти порушення права на свободу слова у цифровому середовищі, які стосувались таких питань:

- 1) напад на журналіста і відеоблогера (Вадима Комарова), заподіяння йому тяжких травм, внаслідок яких він помер - 1 випадок;

¹²<https://detector.media/infospace/article/170075/2019-08-22-roskomnaglyad-zablokuvav-dostup-do-saita-informnapalm/>

¹³<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=451841705408524&set=a.181383999120964&type=3&theater>

- 2) напади на журналістів онлайн видань та/або блогерів - 5 випадків;
- 3) поширення фейкових новин шляхом зламу веб-сайтів, а також використання схожої стилістики оформлення українських веб-ресурсів - 2 випадки;
- 4) атаки на сайти та інші веб-ресурси, в тому числі їх блокування, спам-розсилка вірусних файлів - 13 випадків;
- 5) обшуки, виїмка техніки, допити працівників редакції - 2 випадки;
- 6) пред'явлення позову про захист честі, гідності, ділової репутації, пов'язаного із поширенням інформації у соціальній мережі Facebook, із заявленням надмірних вимог про відшкодування моральної шкоди (на суму 628 000 тисяч гривень) - 1 випадок;
- 7) обмеження дискусії в Інтернеті з питань суспільного інтересу на підставі рішення суду, ухваленого без дотримання стандартів у галузі свободи слова (на основі законодавства, що втратило чинність, без врахування суспільного інтересу та публічного статусу позивача) - 6 випадків;
- 8) застосування судом способу правового захисту, який порушує авторське право в Інтернеті - 1 випадок;
- 9) застосування судами в одному рішенні таких способів правового захисту, як спростування та видалення спірної інформації із веб-сайту без обґрунтування нагальної потреби в цьому та без наведення мотивів "необхідності в демократичному суспільстві" для одночасного застосування зазначених санкцій щодо одного і того ж відповідача - 1 випадок;
- 10) визнання інформації недостовірною та покладення обов'язку її спростувати без залучення належних відповідачів - 2 випадки;
- 11) порушення права на доступ до публічної інформації шляхом неоприлюднення публічної інформації на офіційному веб-сайті державного органу - 1 випадок;
- 12) ухвалення судового рішення про зобов'язання видалити достовірну інформацію про впливового політика із Відкритого реєстру національних публічних діячів України під приводом незаконного використання імені позивача, що має ознаки цензури - 1 випадок.

Таким чином, у за п'ять місяців моніторингу зафіксовано 36 (тридцять шість) випадків порушення права на свободу вираження поглядів у цифровому середовищі.

2. Приватне життя та захист даних

Протягом звітного періоду виявлено наступні види порушень цифрових прав, які посягають на приватне життя та захист даних:

- 1) витік персональних даних журналістів, що ставить їх у небезпечне становище - 1 випадок;
- 2) свідоме поширення отриманих на підставі депутатського запиту документів, що містять конфіденційну інформацію (копії паспорту іншої особи), у вільному доступі на веб-сторінці у соціальній мережі «Фейсбук» - 1 випадок;
- 3) неналежне зберігання відеозапису, зробленого представниками влади, внаслідок чого це відео оприлюднено сторонньою особою в мережі Фейсбук та відмова адміністративних судів захистити право на захист персональних даних позивача - 1 випадок;
- 4) продаж бази даних громадян України, в якій містились відомості про прізвище, ім'я та по-батькові, а також ідентифікаційні коди і місце реєстрації осіб - 1 випадок;
- 5) шахрайство в Інтернет за допомогою отримання банківських персональних даних користувачів - 1 випадок;
- 6) збір та поширення конфіденційної інформації про абонентів оператором мобільного зв'язку - 1 випадок;
- 7) злам персональної сторінки у Facebook - 1 випадок;
- 8) непропорційне втручання у таємницю листування та кореспонденції, а також надання надмірного доступу до інформації про споживача послуг з доступу до Інтернету під час ухвалення судових рішень у кримінальних провадженнях - 3 випадки.

Таким чином, за п'ять місяців моніторингу виявлено 10 (десять) фактів порушення права на приватне життя та захист даних у цифровому середовищі.

3. Потенційні загрози для свободи слова та права на приватність в Інтернеті в Україні

Проведення моніторингу дозволило виявити наступні види потенційних загроз для реалізації прав на свободу слова та на захист приватності в Інтернеті, а саме:

- 1) включення до [законопроекту №1129](#) «Про оперативно-розшукову діяльність», ініційованого народним депутатом України Андрієм Кожем'якіним, правової норми, яка дозволяє у невідкладних випадках проводити оперативно-розшукові заходи, в тому числі знімати інформацію з транспортних телекомунікаційних мереж та з електронних інформаційних систем, контролювати кореспонденцію тощо **без рішення суду лише на підставі дозволу керівника оперативного підрозділу або особи, що виконує його обов'язки**, із наступним негайним повідомленням про них прокуророві. Якщо за неї проголосують парламентарі, це може призвести до здійснення контролю інтернет-трафіку користувачів та їх прослуховування без рішення суду - 1 випадок;

- 2) збір персональних даних користувачів технічних пристроїв та додатків для смартфонів, користувачів соцмереж тощо без їх згоди та/або поширення персональних даних користувачів в мережі Інтернет чи мобільних додатках без їх згоди - 5 випадків;
- 3) отримання доступу до персональних даних користувача без його згоди, в тому числі через фейкові додатки, повідомлення про блокування сторінки у соціальній мережі, прослуховування розмов, хакерські злами, фейкову рекламу/новини - 6 випадків;
- 4) вразливості програмного забезпечення соціальних мереж, смартфонів та інтернет-платформ і сервісів, які дозволяють збирати та/або поширювати персональні дані користувачів без їх згоди - 6 випадків;
- 5) фішинг Facebook-сторінок українських громадських організацій - 2 випадки;
- 6) використання штучного інтелекту для створення фейків, які можуть полегшити вчинення злочинів (зокрема, шахрайства), а також для розробки програм, які посягають на приватність особи та її репутацію - 2 випадки;
- 7) збій в роботі соціальних мереж - 3 випадки;
- 8) блокування або загроза блокування телеканалів на YouTube, вимоги видалити контент, розміщений на цій платформі - 3 випадки.

Таким чином, протягом п'яти місяців моніторингу зафіксовано 28 (двадцять вісім) потенційних загроз для свободи слова та права на приватність в Інтернеті в Україні.

Підсумовуючи викладене необхідно зазначити, що моніторинг порушень цифрових прав в Україні у травні - вересні 2019 року дозволив виявити **25 фактів** порушень цифрових прав **загального характеру**, з яких **6** прецедентів стосуються **260 веб-ресурсів**, а **19** - порушень цифрових прав, пов'язаних **із виборчим процесом**.

Крім того, виявлено **46 фактів** порушень цифрових прав **індивідуального характеру**, з яких **36** випадків стосуються порушення права на свободу вираження поглядів, а **10** - порушення права на приватне життя та захист даних у цифровому середовищі.

Виявлено також **28 загроз** для для свободи слова та права на приватність в Інтернеті в Україні.